

KONSTRUKTIV YONDASHUV ASOSIDA TALABALARDA METODIK KOMPETENTLIGINI SHAKLLANTIRISH

Abdupattayeva Musharraf Maxamat qizi

Andijon davlat pedagogika instituti
maktabgacha ta’lim va maxsus pedagogika fakulteti
maktabgacha ta’lim yo’nalishi 102-guruh talabasi

Mukarramxon Xo’jabekova

Andijon davlat pedagogika instituti o’qituvchisi
<https://doi.org/10.5281/zenodo.20023473>

ANNOTATSIYA

Ushbu tezis oliy ta’lim muassasalari talabalarida metodik kompetentlikni shakllantirishda konstruktiv yondashuvning nazariy asoslari va amaliy ahamiyatini o’rganishga bag’ishlangan. Ishda metodik kompetentlikning mohiyati, uning kasbiy muvaffaqiyat va umrboqiy ta’limdagi o’rni tahlil qilinadi. Konstruktiv yondashuvning asosiy prinsiplari – faol o’rganish, bilimlarni shaxsiy tajriba va ijtimoiy o’zaro aloqalar orqali shakllantirish – ko’rib chiqiladi.

Kalit so’zlar: *Konstruktiv yondashuv, metodik kompetentlik, oliy ta’lim, faol o’rganish, bilimlarni shakllantirish, tanqidiy fikrlash, metakompetentlik, muammoli ta’lim*

АННОТАЦИЯ

Данная диссертация посвящена изучению теоретических основ и практического значения конструктивного подхода в формировании методической компетентности у студентов высших учебных заведений. В работе анализируется сущность методической компетентности, её роль в профессиональном успехе и обучении на протяжении всей жизни. Рассматриваются основные принципы конструктивного подхода – активное обучение, формирование знаний на основе личного опыта и социального взаимодействия.

Ключевые слова: *Конструктивный подход, методическая компетентность, высшее образование, активное обучение, формирование знаний, критическое мышление, метакомпетентность, проблемное обучение*

ABSTRACT

This thesis is devoted to the study of the theoretical foundations and practical significance of the constructive approach in the formation of methodological competence in students of higher educational institutions. The work analyzes the essence of methodological competence, its role in professional success and lifelong learning. The main principles of the constructive approach - active learning, the formation of knowledge through personal experience and social interaction - are considered.

Keywords: *Constructive approach, methodological competence, higher education, active learning, knowledge construction, critical thinking, meta-competence, problem-based learning*

KIRISH. Zamonaviy jamiyatda bilimlar tez yangilanib, kasbiy landshaft doimiy o’zgarib borayotgan bir sharoitda, oliy ta’lim muassasalarining asosiy vazifalaridan biri talabalarni nafaqat chuqur nazariy bilimlar bilan qurollantirish, balki ularda ushbu bilimlarni samarali qo’llash, yangi ma’lumotlarni mustaqil o’zlashtirish va doimiy ravishda o’zini rivojlantirish qobiliyatini – ya’ni metodik kompetentlikni shakllantirishdan iboratdir. An’anaviy ta’lim usullari ko’pincha passiv bilim uzatishga qaratilgan bo’lib, talabalarda faol o’rganish, tanqidiy

fikrlash va muammolarni hal qilish ko'nikmalarini yetarli darajada rivojlantira olmaydi. Bu esa bitiruvchilarning mehnat bozoridagi raqobatbardoshligini pasaytirishi mumkin.

Metodik kompetentlik har qanday sohada kasbiy muvaffaqiyatning asosiy poydevori bo'lib xizmat qiladi va umrboqiy ta'lim uchun zaruriy shart hisoblanadi. U o'qish, yozish, hisoblash, analitik fikrlash, muhim ma'lumotlarni ajrata bilish va tegishli o'rganish texnikalaridan foydalanish kabi muhim ko'nikmalarni o'z ichiga oladi. Ayniqsa, tez o'zgaruvchan kasbiy muhitda menejerlar uchun mutaxassislik bilimlari tezda eskirishi mumkinligi sababli, metodik kompetentlik hal qiluvchi ahamiyatga ega. Shu bois, talabalarda ushbu kompetentlikni samarali shakllantirishga qaratilgan innovatsion pedagogik yondashuvlarni izlash va joriy etish muhim ahamiyat kasb etadi. Konstruktiv yondashuv an'anaviy ta'limdan faol o'rganishga o'tishda muhim paradigma siljishini taklif etadi, bu esa individual intellekt va bilimlarni bevosita shakllantirishni ta'kidlaydi.

Tadqiqot maqsadi: Ushbu tezisning asosiy maqsadi konstruktiv yondashuv asosida talabalarda metodik kompetentlikni shakllantirishning nazariy asoslarini ilmiy jihatdan asoslash, uning samarali strategiyalarini tahlil qilish va oliy ta'lim amaliyotiga joriy etish bo'yicha tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat.

Metodik kompetentlikning mohiyati va tarkibiy qismlarini aniqlash.

Konstruktiv yondashuvning asosiy prinsiplari va pedagogik imkoniyatlarini o'rganish.

ASOSIY QISM. Metodik kompetentlik zamonaviy ta'lim va kasbiy faoliyatning markaziy tushunchalaridan biri hisoblanadi. U bilimlarni samarali o'zlashtirish va qo'llash qobiliyati sifatida ta'riflanadi hamda barcha sohalarda kasbiy kompetentlik va muvaffaqiyatning asosiy poydevori bo'lib xizmat qiladi. Bu kompetentlik shaxsning nafaqat nimalarni bilishini, balki qanday qilib o'rganishini, bilimlarni qanday tashkillashtirishini va ularni turli vaziyatlarda qanday qo'llashini belgilaydi.

Ushbu kompetentlik umrboqiy ta'lim uchun hayotiy ahamiyatga ega bo'lib, shaxslarga strategiya va ish texnikalarini tegishli va vaziyatga mos ravishda qo'llash imkonini beradi. Ayniqsa, tez o'zgaruvchan kasbiy landshaftda menejerlar uchun metodik kompetentlik juda muhimdir, chunki mutaxassislik bilimlari tezda eskirishi mumkin. Metodik kompetentlikka ega bo'lgan shaxs yangi bilimlarni tezda o'zlashtira oladi va o'z faoliyatini doimiy ravishda moslashtira oladi.

Konstruktiv yondashuv – bu ta'lim nazariyasi bo'lib, u faol ishtirok etish va shaxsiy talqinni rag'batlantiradi. Unga ko'ra, shaxslar o'z tushunchalarini tajribalar va o'zaro aloqalar orqali shakllantiradilar, shu bilan amaliy o'rganish va tanqidiy fikrlashni rag'batlantiradilar. Bu yondashuv an'anaviy ta'lim usullaridan farqli o'laroq, bilimlarni o'qituvchidan talabaga passiv uzatish emas, balki talabaning o'zi tomonidan faol ravishda qurilishini ta'kidlaydi.

Konstruktiv yondashuv an'anaviy usullar bilan solishtirganda o'quv dasturining moslashuvchanligini, oldingi bilimlarga asoslangan o'rganishni, hamkorlikdagi ishlarni va faqatgina test sinovlaridan tashqari turli xil baholash usullarini taklif etadi. Bu yondashuv oliy ta'limda metodik va refleksiya kompetentliklarini rivojlantirish uchun foydali hisoblanadi, chunki u faol o'rganish va shaxsiy tajribalar hamda ijtimoiy o'zaro aloqalar orqali bilimlarni qurishni rag'batlantiradi. Biroq, shuni ta'kidlash joizki, konstruktivizm barcha vaziyatlar uchun mos kelmasligi mumkin.

Konstruktiv yondashuv talabalarda metodik kompetentlikni rivojlantirish uchun bir qator samarali strategiyalarni taklif etadi. Ushbu strategiyalar talabalarni faol ishtirok etishga,

tanqidiy fikrlashga va bilimlarni amaliyotda qo'llashga undaydi. Quyida konstruktivizmni o'quv jarayoniga kiritishning beshta asosiy strategiyasi va ularning metodik kompetentlikni rivojlantirishdagi o'rni ko'rib chiqiladi:

1. So'rovga asoslangan ta'lim. Bu strategiyada talabalar ochiq savollar ishlab chiqadilar, tadqiqotlar o'tkazadilar va o'z topilmalarini taqdim etadilar. Bu jarayon talabalarda analitik fikrlash, ma'lumotlarni ajrata bilish, tadqiqot ko'nikmalari va taqdimot ko'nikmalarini (metodik kompetentlikning muhim tarkibiy qismlari) rivojlantiradi. Ular muammolarni aniqlash, ma'lumot to'plash, tahlil qilish va xulosa chiqarishni o'rganadilar.

2. Muammoli ta'lim. Talabalar guruhlarda real hayotiy muammolarni muhokama qilish va hal qilish bilan shug'ullanadilar. Bu strategiya analitik fikrlash, qaror qabul qilish, samarali muloqot qilish va hamkorlikda ishlash ko'nikmalarini rivojlantiradi. Talabalar nazariy bilimlarni amaliy muammolarga qo'llash orqali o'z qulaylik zonalaridan chiqib, yangi yechimlarni topishga o'rganadilar.

3. Loyihalar uchun g'oyalar va rollarni tanlash erkinligini berish. Talabalarga o'z qiziqishlariga asoslanib loyiha g'oyalarini va rollarini tanlash erkinligini berish ularning faolligini oshiradi. Bu strategiya o'z-o'zini boshqarish, tanqidiy fikrlash, mas'uliyatni his qilish va motivatsiyani kuchaytiradi. Talabalar o'z loyihalariga egalik qilish hissini tuyadilar va bu ularning o'rganishga bo'lgan ishtiyoqini oshiradi.

4. "O'yla-juftla-bo'lish". Bu usul talabalarni savol ustida individual fikr yuritishga, so'ngra tengdoshlari bilan muhokama qilishga undaydi. Bu strategiya tanqidiy fikrlash, muloqot ko'nikmalari, analitik fikrlash va muhim ma'lumotlarni ajrata bilish qobiliyatini rivojlantiradi. Talabalar o'z g'oyalarini shakllantirish, ularni boshqalar bilan baham ko'rish va turli nuqtai nazarlarni tushunishni o'rganadilar.

5. Baholash mezonlari va sinf qoidalarini yaratishda o'quvchilarni jalb qilish. O'quvchilarni rubrikalar va sinf qoidalarini yaratishga jalb qilish ularning mas'uliyatini va majburiyatini oshiradi. Bu strategiya o'z-o'zini boshqarish, tanqidiy fikrlash, baholash mezonlarini tushunish va javobgarlikni rivojlantiradi. Talabalar o'z o'rganish jarayonlarining bir qismi ekanliklarini his qiladilar va bu ularning o'quv natijalariga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Ushbu strategiyalar talabalarni motivatsiya qilish va ularni real dunyo ssenariylariga tayyorlashga qaratilgan. Ular metodik kompetentlikning turli jihatlarini, jumladan, o'z-o'zini boshqarish, samarali taqdimot, kuchli kommunikatsiya, qat'iy qaror qabul qilish va vazifalarni to'g'ri delegatsiya qilish kabi ko'nikmalarni rivojlantirishga bevosita hissa qo'shadi.

Konstruktiv yondashuvning metodik kompetentlikni rivojlantirishdagi samaradorligini tasdiqlovchi empirik dalillar mavjud. Masalan, 2014-yilda chop etilgan "A constructivist approach in teaching in higher education..." nomli maqolada konstruktivizm oliy ta'limda an'anaviy ta'limdan faol o'rganishga o'tishda paradigma siljishi sifatida targ'ib qilinadi. Tadqiqotning asosiy maqsadi oliy ta'limda metodik va refleksiya kompetentliklarini rivojlantirish uchun konstruktiv prinsiplarni yoritish edi.

Tadqiqotda talabalarining ushbu kompetentliklarni turli kurslar bo'yicha o'z-o'zini baholashi uchun so'rovnoma qo'llanilgan. Asosiy natijalar Latviya Qishloq xo'jaligi Universitetining 71 nafar birinchi kurs talabasidan (ishlab chiqarish, arxitektura, ta'lim va iqtisodiyot kabi sohalar bo'yicha) to'plangan. Talabalar 45 ta kurs bo'yicha metodik va refleksiya kompetentliklarining yuqori, o'rta va past darajalarini qayd etganlar.

XULOSA. Ushbu tezida konstruktiv yondashuv asosida talabalarda metodik kompetentlikni shakllantirish masalasi atroflicha tahlil qilindi. Tadqiqot davomida metodik kompetentlikning zamonaviy ta'lim va kasbiy faoliyatdagi hal qiluvchi ahamiyati, uning umrboqiy ta'lim va tez o'zgaruvchan mehnat bozorida muvaffaqiyatga erishish uchun asosiy omil ekanligi ko'rsatildi.

Ushbu tezida keltirilgan dalillar, garchi konstruktiv yondashuvning samaradorligini qo'llab-quvvatlasa-da, asosan nazariy xarakterga ega va Latviya kabi ma'lum bir kontekstdagi tadqiqot natijalariga asoslangan. Konstruktiv va an'anaviy ta'lim usullarini metodik kompetentlikni rivojlantirish nuqtai nazaridan bevosita qiyoslaydigan ko'proq empirik tadqiqotlar, ayniqsa O'zbekiston kontekstida, zarur. Shuningdek, talabalarning o'z-o'zini baholash usuli subyektivlikka ega bo'lishi mumkin. Konstruktivizm barcha ta'lim vaziyatlari uchun mos kelmasligi ham mumkin.

O'qituvchilar uchun: Oliy ta'lim muassasalari o'qituvchilari konstruktiv pedagogika prinsiplari va strategiyalari (so'rovga asoslangan ta'lim, muammoli ta'lim, loyiha ishlari va boshqalar) bo'yicha muntazam malaka oshirish kurslaridan o'tishlari lozim. Bu ularga talabalarni faol o'rganishga jalb qilish va metodik ko'nikmalarini rivojlantirishda yordam beradi.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Jonassen, D. H. Konstruktivistik o'rganish muhitlari: o'quv dizaynidagi holat tadqiqotlari. New York: Routledge.1999
2. Baartman, L. K. J., Bastiaens, T. J., Kirschner, P. A., & van der Vleuten, C. P. M. (Muharrirlar.). Kompetensiyani oliy ta'limda baholash: amaliy qo'llanma. Dordrecht: Springer.2007
3. Zimmerman, B. J. "O'z-o'zini tartibga soluvchi o'quvchiga aylanish: Umumiy ko'rinish." Nazariya amaliyotga, jild. 41, son. 2, sahifalar. 64-70.2002
4. Biggs, J. "O'qitishni konstruktiv moslashuv orqali takomillashtirish." Oliy ta'lim, vol. 32, no. 3, pp. 347-364.1996
5. Bereiter, C., & Scardamalia, M. Bilim yaratish: nazariya, pedagogika va texnologiya. Cambridge: Cambridge University Press.2014